

BÁNYAI JÁNOS

Szétzilált önéletrajzi regény kettős alcímmel

Tandori Dezsőnek a Tiszatáj Könyvek sorozatban megjelent *Galambocskám* című, kettős alcímmel, az egyik *Tórmellék* – így, hosszú ő-vel és dupla l-el -, a másik *Tandori Dezső összegyűjtött műveiből* megjelent könyve állítólag, erre utal a fülszöveg, lapozgatásra, előre-hátra utazni a szövegben, újra meg újra itt-ott felütni, arra való. A fülszöveg – szintén Tandori írása – azt mondja „A *Galambocskám* – *Tórmellék* nem végigolvasásra van okvetlenül. Így nem okvetetlenkedik.” Majd így folytatódik a fülszöveg: „Meg ahhoz is, hogy NARGDRÁGJURGOM GRÁDJURGOM, hogy ez mit jelent, mert teszi, el kell jutni. Az olvasó kedvére össze-vissza olvasgathat, s akinek kenyerre ez épp, meg fogja találni minden napra a falatot – és ha úgy együtt is gondol valamit... ld. a könyvborítót hátul.” Aztán meg így: „Én megmondtam. És, tudjuk, mert nálunk irodalmat a legtöbbben mihez tartás végett olvasnak, két lehetőségem volna. Váloztatni próbálok emez állapoton. Ne mán! A másik: szerénytelenkedés nélkül ideírom, hogy esély van rá, legyen a magyar avantgárd prózának ismét egy zászlóshajója!! – : TD”

Nem hallgattam a fülszöveg intésére, nem össze-vissza olvasgatva, hanem végigolvastam a könyvet, az első lapjától az utolsóig, s közben jól megnéztem a könyv külalakját is, fedőlapján négy azonos arckép eltérő színezésben, a könyvborítón hátul meg Tandori kézírásával ez áll: „Ha valaki olyan HÜLYE, és neki ez kell, hát ne is sértődjék meg, ha azt hallja: hogy ez a könyv a LÉLEK DEZINTEGRÁCIÓJÁRÓL szól, mely a legteljesebb, kimondhatatlan integrál!” Azután csillag alatt gépíratban ez olvasható: „A legnagyobb széthullás, Galambocskám, a teljes egybeesés: a teljes egybeesés a legnagyobb széthullás.” Alatta a szerző neve zárójelben, aláhúzva: „Goncsaresz, Cantorovity Ulysszoff”. Jól megmunkált borító, egyben bevezetés a könyv olvasásába, intés az olvasónak, az olvasó nagy O-val, de – mondom – magam nem vettem komolyan az intést, tehát nem össze-vissza olvasgattam a könyvet, hanem elejétől végig, és azt gondolom, hogy jól jártam, hiszen így regényként olvashattam, holott nem rendelkezem regénydefinícióval, nem tudom, mire mondható, hogy ez regény, emez meg nem regény, minden esetre a *Galambocskám Tórmellék*et regényként olvastam, s valahol a könyv vége felé rá is akadtam a szerző egy mellékmondatára, amelyben könyvét regényként értelmezi, vagyis ismét útba igazít, s teszi ezt a könyv több helyén, mert valamennyire az olvasó rászorul a szerzői útbaigazításra, hiszen nem könnyű szöveg a *Galambocskám*, és még azt sem lehet igazán megtudni, hogy ki is ez a címben szereplő Galambocskám. Lehet, hogy csak egy szellemlény, amely ott lebeg a könyv szövege felett, de nem csap le rá, nem árulja el önmagát, minden esetre valahol a széthullás közelében kell elhelyezni a Galambocskámot, rajta a lélek dezintegrációját érteni, „mely a legteljesebb kimondhatatlan integrál”. Ám ha regényként olvasom a könyvet, és csakazértis regény-

ként, akkor több részes szövegkalandban részesülök, egyfelől kalandozok magában a szövegben, kalandozok a szöveg szerkezetében, mert azon kívül, hogy a lélek dezintegrációjáról szól, van szerkezete, sőt – ismét a könyv vége felé – maga Tandori is szóba hozza a szerkezetet, mégpedig nem az olvasó megsegítésére, hanem azért, hogy a maga prózaírói teljesítménye mérhető legyen, és akkor így beszél: „Tehát megvan ennyi szabadságom, s ebben az Űrben (vagy zűrben, nem szeretem az ilyen hasonlatokat ill. szójátékokat), teljesen mindentől függetlenül (pár célzás esik csupán, de MINDENEKRE, a világ nemzetközi tőkájére etc. és bármi) írtam egy könyvem, melynek mottója nem szerkesztési ravaszkodás, *mégis...* (kiemelések itt már tőlem, T.D.), igen, mégis és mégis, ergo: – mégis kénytelen vagyok elmondani, hogy prózában sem a mély lelkű, bölcs, megdöbbentő stb. elemzéseket, megdöbbentő, rászúrásokat, sem a vallomásokat, sem a (sajnos nem vagyok zsenijük, messze attól) csudás történeteket, bonyolításokat, megdöbbentőnek szánt ... drámaiságokat, ügyességeket, nem! Szerintem a próza szerkezete az, amin ma a prózaíró méretik.” Majd a következő oldalon hosszú, majdnem életrajzi fejtegetés után az áll, hogy „a szerkezet, a szerkezet!” Meg hogy „Valami azért itt jól szét lett,...”. Innen már az olvasónak kell folytatnia a mondatot, illetve arra a kérdésre keresni a választ, hogy mi lett itt jól szét.

A válasz a könyv szövegének elrendezésében, másfelől pedig a nyelv használatában keresendő. Tandori Dezső úgy rendezte el a könyv szövegét, hogy állandóan váltják egymást a nézőpontok, s ez nemcsak a fejezetekre jellemző, hanem a bekezdésekre is, vagyis állandó mozgatása figyelhető meg itt a szövegnek, hol ebbe az irányba halad, hol másik irányba, de mindenképpen halad valami felé, valami felé, amit tényleg nem lehet másként mondani, mint szét. A szét kulcsszava a szövegnek: szétszedni a szavakat, szétszedni a neveket, szétszedni a szövegben előforduló alakokat, de közben jól odafigyelni a világ állására, egy-egy megjegyzés erejéig még a politikára is, leginkább a pártpolitikára, aminek persze nincs se helye, se szerepe a szövegben, mégis ott van, távolból az is kiolvasható belőle, hogy mit gondol a politkáról a könyv írója. De a prózaíró nem ezen méretik. Nem a szöveggel szembeni elvárásokon, nem a hagyományos értékeken, amilyen a történetmondás vagy a történet bonyolítása és vezetése a végkifejlet felé, ami sokszor lehet drámai, sőt tragikus is. Ám mindez nem vehető számításba, számításba a szerkezetet kell venni, mert valóban úgy van, hogy a prózaíró a szerkezeten méretik, ha méretik egyáltalán.

A szerkezetnek két meghatározó mozzanata van, egyfelől a részletek, másfelől pedig a prózahősök. A részletezés Tandori prózájának erőssége. A részletezés nem a teljességre törekvés változata, a teljesség úgysem érhető el, mert valami mindig kimarad, bármilyen aprólékosan számol is be az író a történetről. Marad ezért a részletezés. „Ezek szerint ennek az írásnak is minden rétege bizonytalan(-ságba dereng át). Miféle apró részletek embere volnék?” A kérdés szónoki, mert az egész könyvből éppen az derül ki, hogy szerzője valójában a részletek embere, mert részletesen beszél a lakásról, részletesen a házról, arról hogy gázszerelők dolgoznak a házban és retteg, hogy az ő lakásukban is dönteni megfaragni fognak, aztán részletesen a még utolsónak maradt verébről, annak mindennapjairól, arról, hogy rászáll a vállára, hogy megszólal, füttyög vagy mit csinál a veréb, meg arról, hogy a kutyájukat műteni kellett és most éppen vidéken van a szerző társnéjával, várja őket most haza, közben meg a rettegés a telefonhívásoktól, rettegés a találkozásoktól, részletesen számol be a vásárlásokról, arról, hogy füvet tép a hegyoldalban a madárnak, s arról

is, hogy már nem jár kocsmákba, bár megmaradtak a kocsmai ismerősök, néha rá is szólnak, ha meglátják, meg arról, hogy milyen megpróbáltatásokon megy keresztül amíg elédelt vásárol a madárnak, vagy éppen papírt az íráshoz, mert csak egyetlen helyen lehet hozzájutni az általa szeretett papírféleséghez. De még mindenek felett ott áll a postás, akire naponta várakozik, de nemcsak ő kap levelet meg más küldeményt, hanem maga is bőven ír levelet, közben írásokat kérnek tőle, írásokat folyóiratokba... Mondom az ilyen részletezéseknek nagymestere Tandori Dezső. „És a telefon túlvégén mindjárt ugyanezek a kérdések, más pánikrészletek – 'a ház másik fele!' – következnek, a víz meg a krumplin egyelőre nem zubog, holott még akkor is hol van attól, hogy megfőjön, megyek, okosabbat nem tehetek, lekuporodom (robinzonád! Nem nagy vetődés, semmi bravúr a világot jelentő kapuban), a robinzonád ez, kuporogni a magad magányos szigetén, mely még csak magányosnak sem magányos, nagy tendenciák nélkül is szorítják, összefogják, zúzzák, túrják, csesztetik, mint a Kastélyt.” A nagybetűvel írott Kastély itt nyilván utalás Tandori egyik nagyon kedvelt szerzőjére, Kafkára, akit többször hoz szóba a regény szövegében, hivatkozik rá, példaképének tekintheti, bár megközelítőleg sem követi annak példáját, nem mond történetet, főként nem abszurd vagy groteszk történetet. De azért Kafka alakja, mint még egy szellemalak ott lebeg a szöveg fölött és mindenképpen szerepe van abban, ahogyan a regény szövegében szétmegy a nyelv, szétmegy a történet, de szétmegy a magány is. Erős kép az, ahogyan magát magányos szigetén a magányban festi, pedig a magányát mindig megszakítja valami, a magány is a szét jegyében alakul, szétzilálják sokan és sokfelől. Ez is a részletezésbe tartozik, a magány és a magány szétzilálásának részletezése.

A regény szerkezetét a részletezés mellett, említettem már, a regényalakok határozzák meg. Regényalakokként jelennek meg a szerző közelijei, de ők valóságos alakok, nem költöttek, ahogyan a további regényalakok költöttek, bár T. D. mellett a regény másik főhőse Dusko Gavrilovics, akinek szövegei váltakozva jelennek meg a regény szerzőjének „Magam” cím alatt sorakozó szövegeivel. Azt is kérdezi a regényíró, „hogyan ezt én mind honnan tudom Dusko Gavrilovicsról, aki nyilván nem költött személy, ám akkor tényleg honnan tudom, amit elmondok, másfelől ha valós személy, csak nem mindenben áll rendelkezésemre mibenlétéről-hogyságáról bizonylat”. Ez a hol valósnak, hol képzelt személynek tűnő Dusko Gavrilovics valójában egyike a szövegben előforduló szlávos nevű regényalakoknak, aki abban különbözik amazoktól, hogy közvetlenül megszólal, meg a haláláról is hírt ad egy gyászjelentés: „Tragikus balesetnek nevezhető esemény következtében, két napos csöndes önkívület után elhunyt feddhetetlen feledhetetlen galambocskánk, Dusko Gavrilovics, kit mindnyájan csak 'Drága Sutykó'-ként emlegettünk.” Gyász híre után is előfordul a regény szövegében Dusko Gavrilovics, ott van a rajzokban is, mert rajzos könyv is a *Galambocskám*, meg a fejezetekben, így a lófogadásos fejezetben: „Ezt megtoldja az írásjellegek – D. G. monológjai, s kiderül, mik ezek, mikoriak; az író mint 'Magam' és a beszámoló az élet pitiánerségeiről, mint: csőtörés etc. aztán hogy 'Törmellék' jön, mikor már azt hinnénk kész; és a 'Törmellék'-ben fejtődik meg a 'cselekmény', a sztori, a plot, de nem is sztori... na, hogy ezért örökké izgulni kelljen, értik-e (nem értik), ez olyan, mint a ló. NE!”

Annak ellenére, hogy szétzilált, van cselekménye a *Galambocskámnak*, van sztorija is, és az sem mellékes, hogy mindvégig izgulni lehet azon, hogy mi megy itt még szét, azon is, hogy mire megy ki ez a nem kevés szöveg, nem utolsó sorban azon, hogy kit, hogyan talál meg a szlávos nevekkkel, a távoli utalásokkal, az irodalomra és az írásra való hivatkozása-

sokkal a regény szerzője. Ez az izgalmas várakozás teszi regénnyé Tandori Dezső avantgárd prózáját. A kettős alcímnek is van szerepe a regény szerkezetében, egyfelől azért, mert nem törmelék, hanem Törmelék tartalmaz a regény, bár törmelékként is olvasható, hiszen a törmelék a szöveg szerkezetét meghatározó szét termeli ki, a szétzilálás, a szétbontás, a szétmenés, amivel a *Galambocskám* tényleg az avantgárd utáni magyar avantgárd próza zászlóshajója lehet. A másik alcím arról számol be, hogy a könyv szövegei körülbelül 2002-től 2004-ig készültek. Ha közelről is, mindenképpen a múltat idézik.

